

пропозицію Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України з цією Службою утворити спільну аналітично-експертну раду, одержано від неї відмову-відписку. І жодної реакції на доповідну записку про антиукраїнську діяльність УПЦ. Односельці промосковського о. Артемія не вірять у те, що він «перевиховується», а його поселення в монастир розглядають як схованку для нього в очікуванні перемоги «своїх» під час чергових виборів, а то й загарбницького походу Росії на терени України.

Anatoliy Kolodnyy

MOSCOW ORTHODOXY DOESN'T CONDEMN RUSSIAN FASCISM

On the basis of the Ukrainian press article criticizes the current anti-Ukrainian position of Ukrainian Orthodox Church of Moscow Patriarchate concerning the social and political transformations in Ukraine after the Maidan and during the war with Russia. Citing specific quotations from the speeches of the leaders of the UOC MP, the author argues that the Church is going through a deep crisis of its identity, torn between the Kremlin political order and demands of Christ's commandments.

Key words: UOC MP, crisis of identity, Maidan, war.

Олександр Саган (м. Київ)

ПОМІСНА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА НЕОБХІДНІСТЬ КОНСТИТУЮВАННЯ

У статті обґрунтовується необхідність конституювання і основні риси Помісної православної Церкви. Наголошується, що у нинішніх постмайданівських очікуваннях якісно іншого розвитку країни та з огляду на факт військової агресії Росії й анексії Криму, проблема конституювання Української Помісної ПЦ перестала бути проблемою теоретичною чи бажаним/очікуваним шляхом еволюції православ'я в Україні. Вказується на штучність аргументації т.зв. «канонічних» Церков і подвійність стандартів Московської патріархії у підходах до вирішення кризи православ'я в Україні.

Ключові слова: Помісна православна Церква, Автокефальна церква, конституювання, канонічна Церква, Константинопольський патріархат.

Попри те, що ідеї помісності українського православ'я вже сотні років, а останні 15 років нею переймаються також очільники України (у 1999 р. Л. Кучма вперше озвучив зацікавленість держави в Українській Помісній Православній Церкві (далі – УППЦ), й донині для реалізації цієї ідеї зроблено дуже мало. Причина в тому, що ставка завжди робиться на адміністративний ресурс (її конституювання бачилося як добра воля священноначалія). А про людей (на яких постійно оглядається оте священноначаліє) забувається. Забувають про те, що століттями віруючим втовкмачували брехливу церковну історію – про Московську Церкву-матір для українського православ'я, про «ушкоджене» православ'я на українських теренах, про «не православні» релігійні традиції тощо.

Донині, на мій погляд, глибина усвідомлення значення й впливу реалізованої ідеї помісності православ'я в Україні у різних прошарках населення різна. І коливається вона від повного ігнорування чи нерозуміння проблеми – до вимоги проведення (віруючими чи навіть державними органами) негайної силової акції із зміни статусу УПЦ («відриву» від Москви) й «створення» УППЦ.

Згідно з даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), на січень 2007 р. 50,5 % населення України підтримували ідею конституювання УППЦ, а проти виступали лише 10,7 %. Цікаво, що у самій УПЦ ідея помісності не викликала такого несприйняття, як це було раніше. На початку 2007 р. неприйнятною ця ідея була лише для 20 % віруючих. [1].

Проте після провальної у багатьох аспектах політики В. Ющенка щодо конституювання УППЦ, ідея помісності православ'я зазнала переосмислення й значної втрати прихильників. У 2013–2014 рр., відповідаючи на питання про необхідність створення єдиної помісної української Церкви, 39 % респондентів (від 24 % на заході до 46 % на півдні України) зізналися, що вони не знають, про що

їдеться. Частки впевнених у тому, що така Церква має бути створена, і тих, хто дотримується протилежної думки, є фактично однаковими – 21 % і 22 %, відповідно. 18 % з цим питанням не визначилися [2].

Передусім, для недопущення різнобраткувань, слід визначитися із вживаною термінологією. Під терміном «конституювання» (установлювати, визначати склад, зміст чого-небудь) розуміється «актуалізація потенційних можливостей, розгортання нових горизонтів». Конституювання наповнює ідею помісності (яка частково вже реалізована у формі двох автокефальних і однієї «самостійної та незалежної в управлінні» православних церков) певними новими сенсами – від складової і необхідної частини державотворчості до визначаючого чинника відродження і розвою православ'я як конфесії більшості українців. Причому, в міру реалізації процесу конституювання, розгортатимуться нові горизонти можливих його сприйняти чи потенцій – наприклад, етнозберігаючий, ментально формуючий та інші аспекти.

Конституювання – це не механічне «створення» якоїсь нової Церкви із частин інших Церков. Таке механічне «створення» вже показало свою вразливість в об'єднанні УАПЦ і Київської митрополії Російської православної церкви (далі – РПЦ) у 1992 р. Усього за три роки частина УАПЦ вийшла із новоствореної УПЦ КП. Помісність вбачається як об'єднання в одній Церкві потенцій існуючих автокефальних та самоуправних Церков для виходу православ'я – домінуючої в Україні конфесії, що переживає не кращі свої часи у розділенні – на новий, більш успішний в організаційному та богословському аспектах, рівень розвитку. Відтак метою цього об'єднання є як зупинення втрати вірних (зняття протистояння, покращення місіонерської роботи та виховання молоді тощо) так і новий рівень богослов'я, пошук нових еkleзіологічних підходів до вирішення нагальних суспільних питань.

Побічним і очікуваним у суспільстві ефектом цього об'єднання буде певне «онаціональнення» культу й обрядових форм, зростання національної свідомості кліриків та віруючих, формування/самовідтворення української ментальності на усіх рівнях життя суспільства. Зрештою, всі помісні православні церкви значну увагу приділятимуть патріотичному вихованню своїх вірних, а у РПЦ («Основи соціальної концепції РПЦ») це завдання для кліру набуло достатньо чітких рис: «Християнський патріотизм одночасно виявляється у ставленні до нації як етнічної спільності і як спільності громадян держави. Православний християнин покликаний любити свою батьківщину, що має територіальний вимір ... Патріотизм православного християнина має бути дієвим. Він проявляється у захисті Вітчизни від ворога, праці на благо Вітчизни, турботі про улаштування народного життя, у тому числі шляхом участі в справах державного управління. Християнин покликаний зберігати і розвивати національну культуру, народну самосвідомість» (Р.ІІ. п.3).

Маємо усвідомити й прийняти той факт, що не усі віруючі та клірики нинішньої УПЦ підтримають ідею помісності. І це закономірно – серед восьми мільйонів українців російського походження та громадян Росії, які з тих чи інших причин проживають на теренах України, обов'язково віднайдеться кілька сот тисяч православних, які захочуть «померти у своїй, московській Церкві» (за аналогією і з деякими жителями Криму, які на референдумі мотивували свій вибір бажанням «померти у Росії», яку бачать, як відновлений СРСР). Для цих віруючих, мабуть, прийнятним буде створення митрополії (як варіант – екзархія, автономна Церква) «у єдності із Московською патріархією» – за аналогією із вирішенням «православного» питання в Естонії у 1996 році.

УППЦ розуміється передусім за все як об'єднання трьох найбільших в Україні православних церков – УПЦ, УПЦ КП і УАПЦ. Відмінність між ними є, в основному, організаційна та юрисдикційна. Проте немає жодних непереборних причин і для приєднання (за їх бажанням) до УППЦ у перспективі й окремих більш дрібних Церков, наприклад, УАПЦ (об'єднана) чи «розсіяних» у світах православних Церков української діаспори.

Про інші православні Церкви, які мають зміни віровчення та обряду, наразі не йдеться. Як не йдеться й про реалізацію ідеї об'єднання в одну інституцію усіх Церков так званого «Київського християнства», до якого, як справедливо зазначав кардинал Любомир Гузар, відноситься й УГКЦ. До речі, митрополит Черкаський Софроній у своєму інтерв'ю сайту «Православ'я в Україні» від 09 вересня 2014 р. зазначав: «Як такої єдиної церкви в Україні поки що не передбачається. Забувають дещо. Яка ж може бути єдина православна церква без уніатів? А вони не підуть. Вони не хочуть бути у єдиній українській, якщо хочете, національній церкві. І їх ніхто не примусить» [3].

Термін «українське православ'я» має суттєві відмінності від поняття «православ'я в Україні», оскільки перше передбачає наявність, а інколи й суттєвих, еклезіологічних та обрядових відмінностей від інших православних церков. Із певними заувагами носіями «українського православ'я» є УПЦ КП, УПЦ, УАПЦ, УАПЦ (о) [4]. Одночасно, поняття «православ'я в Україні» містить у собі історію, віровчення та нинішній стан усіх існуючих в Україні Церков, що ідентифікують себе як православні – а це більше десятка Церков (деякі старообрядські напрями, «Істинно-православна Церква», «Істинно-православні християни», «Апокаліпсисти», «Апостольська православна церква» тощо).

Багато хто плутає поняття «помісна Церква» і «державна Церква». Єдина Помісна Православна церква в Україні, зважаючи на весь духовний досвід нашої держави за останні два десятиріччя, традиції свободи совісті і давні українські традиції віротерпимості, інші чинники (включення у європейський простір, функціонування Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій, ніяким чином не може бути державною церквою.

Відтак побоювання не православних конфесій та релігійних напрямів про намагання православних з допомогою ідеї помісності монополізувати свою роль у духовному житті держави – безпідставні. Очевидним позитивом для не православних віруючих буде позбавлення значної частини православ'я в Україні монархічних та шовіністичних нашарувань й ідей, що привносяться в нього із Московської патріархії за допомогою політичних за своєю суттю ідей «руського міра», «слов'янського братства», «Третього Риму» тощо.

Під впливом суто адміністративних або, радше, політико-адміністративних інтерпретацій під поняттям помісності сьогодні ми найчастіше розуміємо помісність як наявність певного внутрішнього самоврядування або цілковитої автокефалії Православної Церкви.

Однак, говорячи суворою мовою еклезіології, Церква стає помісною, коли утворюється місцева спільнота християн, яка здійснює інкультурацію Євангелія у певну місцеву традицію, національну культуру. У тому сенсі київська традиція помісності формується тоді, коли з'являються місіонери, які творять місцеві громади, і коли із чужого національного – грецького феномену християнство в Україні починає перетворюватись на феномен власного духовного життя, набуває зрозумілих і переконливих для місцевої людності ознак: говорить мовою, зрозумілою для слов'ян: церковнослов'янською мовою, а в проповіді, очевидно, мовою руською, послуговується співом, близьким до ментальності східних слов'ян, використовує місцеві традиції архітектури, іконопису, і, звичайно, розбудовує церковні структури, насамперед, церковні громади, відповідно до характеру Руської держави, Київського князівства, і до традицій соборного життя на місцях, власне, життя спільнот, які у церкві і творять отой феномен соборності, який стає таким властивим для Української Церкви.

Свідомо не будемо торкатися можливих моделей конституювання УППЦ, тобто конкретних механізмів об'єднання, домагання визнання УППЦ у вселенському православ'ї, способу прийняття рішень, визначення місця і функцій тих чи інших осіб у Церквах. За останні 15 років, з часу проголошення Президентом Л. Кучмою ідеї необхідності конституювання в Україні ППЦ, лише в Україні таких моделей

напрацьовано уже декілька. Крім того, це не перше подолання розколу у православних церквах – можна використати й світовий досвід. Проте хоча зауважити, що усі ці моделі будуть актуальні і важливі лише за життя нині суцільних єпископів та предстоятелів. Навіть у десятирічній перспективі на перше місце обов'язково вийде головне питання – що вирішило і який якісний поштовх дало для православ'я конституювання помісності?

А тепер детальніше про те, що ж вирішує конституювання УППЦ, або чому тема перспективи українського православ'я у світовій родині Церков є такою актуальною?

Передусім, розвиток українського православ'я, який буде більш ефективним та дієвим завдяки конституюванню УППЦ, є потужним і практично не задіяним чинником ментального відродження й політичного, економічного та соціального розвитку української нації. Йдеться про необхідність мінімізації ідеологічних й економічних впливів Російської Федерації, що відбуваються через нав'язування, завдяки телебаченню (серіали, маскультура тощо), концертній діяльності, укріпленню економічних зв'язків і зняттю потреб модернізації застарілих підприємств тощо. Українцям за десятиріччя російського протекторату нав'язані не властиві їм моделі поведінки, сприйняття світу тощо. І ці явища стають все помітнішими саме в останні десятиріччя (садизм тинейджерів та дорослих; не повага до старших; вандалізм, в т.ч. й на цвинтарях; знуцання дітей над однолітками; суїцидні настрої; алкоголізм; наркоманія тощо).

Не менш важливою є проблема протидії тотальній русифікації українців. Адже не є секретом, що одним із завдань клірикам Московської патріархії в Україні у царські часи була русифікація місцевого населення та антиукраїнська пропаганда. На жаль, ця традиція збереглася і в радянські часи та й донині живуча не лише у східних областях України (населення яких певною мірою є жертвою цієї церковної політики), але й на заході країни. Достатньо почитати видруковуваний і донині «Почаївський листок».

Фактично конституювання УППЦ – це швидкий і ефективний крок із повернення «Україні України» і мінімізації впливу в країні носіїв ідеологічного сурогату «советского человека» та «російсько-московського шовініста». Як свого часу закликав митрополит Петро Могила – ми потребуємо «примирення Русі з Руссю». Але через чотири століття після його смерті йдеться уже не про примирення греко-католиків та православних, а про протистояння частини православного співтовариства (яке, як і у 1654–1686 рр., намагається свій релігійно-церковний вибір зробити визначаючим у виборі напряму політико-економічного розвитку України), непорівняно більшій частині населення України, в т.ч. й православного віросповідання, яке такий вибір не приймає.

Методик конституювання УППЦ є кілька. Найбільш популярна і швидка – шляхом задіявання світсько-церковного адміністративного ресурсу. Власне, до початку ХХ ст. більшість автокефальних Церков так і розпочинали своє існування. І цей чинник свого часу зіграв злий жарт із Президентом В. Ющенком, який, розуміючи важливість і життєву необхідність становлення УППЦ, у справі її конституювання зробив ставку саме на адміністративний ресурс. Проте він не підкріпив його реальними й ефективними супроводжуваними діями, оскільки почав відверто «загравати» із ієрархією УПЦ.

Ця тактика могла мати успіх у дуже короткій часовій перспективі – «вікно можливостей» відкрите перші 3–6 місяців 2005 р., коли очікування і національне піднесення в суспільстві були надто високими, а чинник протидії ініціативам В. Ющенка був максимально низьким. Пізніші спроби, навіть із залученням до цього процесу Вселенського патріарха, були приречені на невдачу через свою непідготовленість, розпорошеність і хибність концепту (ставка на об'єднання єпископів, а не вірних).

Слід враховувати, що Київська православна митрополія в Україні понад три століття перебувала в юрисдикції Московського Патріархату. Це не могло не

відкласти відбиток як на формування керівної ланки Церкви, так і на вихованні віруючих, яких усі згадані століття русифіковували (з 1799 р., після смерті митрополита Ієрофея Малицького, до 1966 р. – до призначення митрополита Філарета Денисенка, – на київській кафедрі не було жодного етнічного українця).

Відтак нині повинна бути проведена відповідна робота із «повернення» українцям церковної історії, традицій, базових підходів до формування еклезіологічних засад функціонування Церкви. Потрібне формування внутрішнього запиту і переконаності пересічних православних віруючих мати і відстоювати свою православну автокефалію.

Цей процес складний і вимагає наявності відповідних ресурсів для забезпечення матеріальних можливостей донесення правдивої інформації про православну церкву в Україні. За аналогією із роботою, що вже багато років проводиться у Російській Федерації із фальсифікації історії та особливостей православ'я в Україні, повинні протидіяти фальсифікаціям історії, і звернути особливу увагу на найбільш ефективні напрями донесення інформації про православ'я в Україні до населення: створення документальних та художніх фільмів з історії українського православ'я, окремих церковних діячів; організація виступів експертів у ЗМІ; формування і тиражування роздаткового матеріалу у вигляді листівок, схем тощо; написання богословських, наукових та науково-популярних статей, книг, історичних розвідок; формування Інтернет-ресурсів, проведення лекцій, бесід тощо.

Проте уся ця діяльність має мати чітку скерованість та розуміння основних напрямів розвитку – без цього неможливе оптимальне досягнення завдання-максимуму. Відтак конституювання УППЦ має бути відродження основ українського православ'я – тих рис, які були сформовані у часи фактичної незалежності Київської митрополії в часи її перебування в юрисдикції Константинопольського Патріархату. Детальніше про це – у серії моїх статей на сайті «Релігія в Україні» (<http://www.religion.in.ua>), що були опубліковані у серпні-грудні 2011 р. під загальною назвою «Особливості Київського християнства».

Коротко нагадаю, про що йдеться: прогресуючий демократизм, поєднаний з виборною основою заміщення усіх церковних посад і, тісно пов'язана з цим, моральність Церкви; для українського православ'я характерною була також висока (у порівнянні з іншими Церквами) віротерпимість; ознакою українського православ'я була його європейськість й відкритість до інших релігійних систем; православ'я України відзначалося у світовому православ'ї активними процесами онаціональнення своїх обрядових форм; характеризуючи українське православ'я, відзначимо його політичну інституційність і водночас незалежність від світської влади; однією із важливих рис українського православ'я є також його гуманізм; гуманістичні традиції, європейськість і онаціональнення православних обрядів в Україні формувалися під впливом такої характерної риси українського православ'я, як євангельськість.

Поява цих рис стала можливою завдяки процесам онаціональнення під впливом властивих лише цьому народові чинників, а саме: особливостей психології народу, його етнопсихе; світосприймання кожного народу; своєрідності мистецтва; національних культурних традицій, обрядів і звичаїв; характерних дій представників етносу і їх життєвих потреб, соціальних інтересів етносу загалом; національної мови; внутрішньоетнічних і міжнаціональних відносин.

Можемо дискутувати щодо доцільності/можливості буквального відновлення конкретного наповнення згаданих рис українського православ'я. Наприклад, виборність священників чи єпископів у тій формі, у якій вона існувала до приходу в Україну традицій Московії, коли світські люди здійснювали цей вибір. Проте, на мій погляд, важливо, з врахуванням нових нинішніх обставин церковного життя, відновити базові принципи (відкритість, демократизм, європейськість тощо) українського православ'я, без яких конституювання УППЦ стає, з одного боку,

проблематичним, з іншого – втрачає сенс як православно-, так і як національно-відновлюючий чинник.

Нинішнє православ'я в Україні знаходиться на етапі якісних змін. Це особливо відчутно у сфері духовної освіти та у зміні парадигми самоусвідомлення православних, їх бачення подальшого інституційного розвитку країни. Відтак найбільший шанс стати успішними є у тих православних церкв в Україні, які усвідомляють утопічність всепокладання на адміністративний (держава, бізнес) та психологічний («як тривога – так до Бога») ресурс. Церкви повинні перестати «очікувати вірян у храмах» і приймати якісно нові комунікативні форми роботи із віруючими: «йдемо до Вас зі своїми пропозиціями», «виховуємо Ваших дітей у недільних школах» (відсоток недільних шкіл у православних чи не найнижчий серед Церков України), «оздоровляємо Ваших дітей», «запроваджуємо соціальні проекти» тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що у нинішніх постмайданівських очікуваннях якісно іншого розвитку країни та з огляду на факт військової агресії Росії й анексії Криму, проблема конституювання УППЦ перестала бути проблемою теоретичною чи бажаним/очікуваним шляхом еволюції православ'я в Україні. Йдеться про життєво необхідну умову виживання країни.

Проте у цих умовах легко зробити фатальні помилки у вигляді реалізації силового сценарію чи примусу до зміни юрисдикції. Успіх у становленні/визнанні УППЦ можуть забезпечити лише наступні складові, які започаткують процес об'єднання «знизу»:

- пробудження українського патріотизму в усіх прошарках суспільства і формування внутрішнього запиту на православно-помісність;
- донесення до членів релігійних громад як правдивої історії православ'я в Україні, так і досвіду становлення інших помісних Церков;
- розширення міжцерковного і внутрішньоцерковного діалогу в православ'ї України;
- розширення контактів як із очільниками Константинопольського Патріархату, так і представниками інших православних Церков;
- сприяння громадських та, певною мірою, державних органів України процесу конституювання УППЦ.

Усі інші чинники – дебати щодо «канонічності» одних і «не канонічності» інших, заборони до об'єднання на основі довільно й тенденційно підібраних канонічних чи богословських аргументів, не більше, аніж маніпулювання канонами/фактами та, зрештою, свідомістю віруючих.

Практично усі (за винятком чотирьох давніх Східних Патріархатів) сучасні автокефальні Церкви, і не в останню чергу – Московський Патріархат, набували свій автокефальний статус саме через «самочинне відділення» від якоїсь помісної Церкви. Разом з тим, автор не зустрічав жодного не політично вмотивованого звинувачення у «не православності» УПЦ КП чи УАПЦ – а саме обґрунтування того, що вони живуть не за православними канонами, не притримуються постанов Вселенських соборів, передання та вчення Святих Отців, не сповідають саме православне богослов'я тощо.

Зрештою, у ситуації зі ставленням Московської патріархії до УПЦ КП та УАПЦ ми маємо яскраве підтвердження культивування РПЦ, як і політичним керівництвом Російської Федерації, політики подвійних стандартів. Адже навіть декілька проголошених анафем керівництву та загалом РПЦЗ не зашкодили, зрештою, об'єднавчому процесові Московського Патріархату і РПЦЗ. Причому без жодних умов та розкаянь у травні 2007 р. це об'єднання відбулося, що зайвий раз засвідчує про умовність та часто політичну вмотивованість чинників, що розділяють православні Церкви. Щось подібне відбувається і у відносинах РПЦ із старообрядцями.

Отже, тільки військового визволення території України від військ агресора нині не достатньо. Гарантом не повторення цієї окупації буде духовне визволення наших віруючих із тенет «руського міра». Найважливішою складовою такого визволення є саме конститування Української Помісної православної Церкви.

Список використаних джерел

1. КМІС (дослідження проводилося з серпня 2006 до січня 2007 року). 2. Україна-2014: суспільно-політичний конфлікт і Церква. Позиції релігійних діячів, експертів, громадян. Зб. Центру Разумкова. – Режим доступу: www.razumkov.org.ua/upload/2014_Khyga_Religiya_5nnn_site.pdf. 3. Православ'я в Україні. Офіційний сайт УПЦ. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://orthodoxy.org.ua/data/mitropolit-sofroniy-pro-rezonansne-opituvannya-cherkaskih-svyashchenikiv-shcho-vono-oznachaie>. 4. Саган О. Національні прояви православ'я: український аспект. – Київ, 2001.

Olexander Sagan

LOCAL ORTHODOX CHURCH IN UKRAINE: THE CONCEPT, CHALLENGES AND THE NECESSITY OF CONSTITUTING

The article substantiates the necessity of constitution and basic features of Local Orthodox Church. It is noted that in the present post-maydan's expectations of qualitatively different development of the country and in view of the fact that Russia's military aggression and annexation of the Crimea, the problem of constitution of the Ukrainian Local Orthodox Church is no longer a theoretical problem or desired / expected by the evolution of Orthodoxy in Ukraine. Specifies the artificiality of the so-called argument «Canonical» churches and standards' duality of the Moscow Patriarchate in the approach to solving the crisis of Orthodoxy in Ukraine.

Key words: *Local Orthodox Church, an autocephalous church, constitution, national security, the canonical Church, the Mother Church, Constantinople Patriarchate.*

Арсен Марчишак (м. Чернівці)

ПРАВОСЛАВ'Я В УМОВАХ МУЛЬТИКОНФЕСІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

У статті проаналізовано специфіку функціонування православ'я в умовах релігійного плюралізму й структуризації громадянського суспільства на засадах мультиконфесійності та актуалізовано ключові аспекти формування ефективної моделі розвитку Українського православ'я в умовах сучасних національно-конфесійних трансформацій і глобалізаційних процесів.

Ключові слова: *православ'я, мультиконфесійне суспільство, трансформації, богослов'я, релігійна освіта.*

Зайвим буде доводити, що сьогоденне українське суспільство поступово стає відкритішим. Цей процес має свої особливі вияви та специфічні риси, серед яких чи не найголовнішими є індивідуалізація та приватизація духовно-практичних і, зокрема, релігійних його компонентів, що неодмінно веде до зростання ролі когнітивного потенціалу психологічної структури конкретного віруючого, на протипагу якоїсь суспільної місії чи абстрактного соціального служіння тієї чи іншої конфесії. Цілком очевидно, що це – серйозний виклик для більшості релігійних утворень і особливо тих, які називаємо традиційними. Йдеться передусім про православ'я, яке, з одного боку, прагне усі досягнення християнства епохи семи Вселенських соборів подавати за свої, а з іншого – виступати своєрідним духовно-моральним маркером у сучасних цивілізаційних прагненнях більшості націй і держав Центрально-Східної Європи, а надто ж пострадянського простору.

Виходячи з того, що православ'я домінує в Україні, а його роль у націє- та державотворчих процесах є більш, ніж суперечливою, вітчизняні науковці ніколи не оминали своєю дослідницькою увагою проблему впливу Православних Церков на український соціум. У поле зору вчених потрапляли і потрапляють питання їх